

Glazba i folklor u Gradištu i Županji nekad i sad

Kovačević, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:402952>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Akademija za umjetnost i kulturu

Odsjek za kulturu, medije i menadžment

Ana Kovačević

Glazba i folklor u Gradištu i Županji nekad i sad

Završni rad

Mentor:

doc. dr. sc. Nebojša Lujanović

Osijek, rujan 2022.

SAŽETAK

Folklor i glazba koja se veže uz njega sastavni su dio tradicije koja je važna u stvaranju nacionalnog identiteta jednog naroda. Da se ona ne bi izgubila, bitno je istraživati i čuvati tradicijsku građu. Upravo tome je i posvećen ovaj završni rad. Sam naziv rada govori da će se on usmjeriti na folklor i glazbu dvaju mjesta – Gradišta, odakle je i autorica rada, i Županje. Kroz osam poglavlja, prikazana su najvažnija obilježja dvaju mjesta. Na početku je objašnjen sam pojam folklor, nakon čega slijedi prikaz njegovih segmenata: glazbe, tradicijske odjeće, bećarcaca.. Predstavljena su i mjesta o kojima se radi te skupine i udruge koje se bave folklornim aktivnostima.

Ključne riječi: folklor, glazba, Kulturno umjetnička društva, tradicija, Gradište, Županja

ABSTRACT

Folklore and the music associated with it are part of a tradition that is very important for creating national identity of Croatian people. In order for it not to be lost, it is important to research and preserve traditional structure. This final paper is dedicated exactly to that. The very title of the work says that it is directed to folklore and the music of two places – Gradište, from which the author comes, and Županja. Through the eight chapters, the most important folklore characteristics of the two places are shown. At the very beginning, the concept of the folklore is explained, followed by a presentation of its segments: music, traditional clothing, „bećarci“.. The mentioned places are also presented, as well as groups engaged in folklore activities.

Key words: folklore, music, Cultural and artistic societies, tradition, Gradište, Županja

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Izvorni kontekst folklor.....	6
3. Gradište i Županja.....	7
4. Tradicijska odjeća Županje i Gradišta.....	9
4.1. Dječja odjeća	9
4.2. Odjeća odraslih žena i muškaraca.....	11
5. Glazba	14
5.1. Bećarci.....	16
5.2. Pjevači i pjevačke skupine	17
5.2.1. Šima Jovanovac	17
5.2.2. “Sindir”	18
5.2.3. Tamburaški sastavi.....	19
6. Kulturno-umjetnička društva u Gradištu i Županji.....	20
6.1. Kulturno umjetničko društvo „Seljačka sloga“ Gradište	20
6.2. Kulturno umjetnička udruga „Kristal“ Županja	22
6.3. Kulturno umjetničko društvo „Tomislav“	24
6.4. Kulturni centar „Igrišće“	25
7. Manifestacije	26
7.1. „Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti“	26
7.2. Glazbeni festival „Šokačke pisme“	27
7.3. Kod konjarskih vatri.....	28
7.4. Pokladno jahanje.....	29
7.5. Šokačko sijelo.....	30
7.5.1. Šokački cvit	34

7.6.	Zabave	35
7.6.1.	Turistička zabava	35
7.6.2.	Seljačka zabava.....	35
8.	Gdje je folklor danas?	36
9.	Zaključak	38
10.	Popis literature	39
10.1.	Internetske poveznice	39
10.2.	Knjige	39
10.3.	Intervjui.....	40
10.4.	Izvori slika	40

1. Uvod

„Bolje da umre selo nego običaji“, zastarjela je narodna izreka koja je potaknula pisanje ovog završnog rada. Izreka je to kojom se nastoji istaknuti važnost održavanja tradicije i običaja jednog naroda te prenošenje kulture na mlađe generacije. Na takav se način stvara i čuva nacionalni identitet jednog naroda, a upravo je to i cilj rada. Hrvati izrazito vole svoju tradiciju i prezentiraju je gdje god mogu. No dolaskom novih, modernijih vremena, kao i u drugim zemljama, polako se gubi tradicionalni štih u mnogim domovima. Mladi se sve više okreću zapadnim, „modernim“ načinima života, ali naravno, uvijek postoje iznimke. Sjetite se odlazaka svojim bakama i djedovima u čijim ste domovima uvijek mogli pronaći obilježja kulture naših predaka: od narodnih nošnji ili nekog njihova dijela do slika ili boca na kojima su zlatovezom izvezena obilježja. Naravno, u nekim se domovima se to još uvijek može pronaći, no u većini slučajeva tradicije više nema. Identična se stvar događa i sa svatovima. Kada pogledate npr. slavonske svatove prije desetak godina i one danas, uočit ćete mnogobrojne razlike. Mladi se sve manje odlučuju za šokačke ukrase i običaje, pa čak i oni koji su članovi Kulturno-umjetničkih društava i sličnih skupina. Sve se više teži nečemu drugačijem, modernom, a to drugačije i moderno velikim dijelom dolazi iz zapadnih/američkih kultura. Sve se više unajmljuju bendovi koji će svirkom obilježiti poseban dan u životu para, a sve manje tradicionalni tamburaški sastavi koji u svoj glazbeni opus uvrštavaju i glazbu koja nije odlika kraja iz kojeg su mladenci. Moderno uređenje doma i svatovi, samo su dio onoga što narušava tradiciju jednoga naroda. Cilj ovog rada jest prikazati tradiciju Gradišta i Županje u prošlosti i danas: njezine početke i gdje je ona sada i koliko je zastupljena kod stanovnika tih mjesta.

2. Izvorni kontekst folklor

Kada čujete riječ folklor, odmah pomislite na Kulturno-umjetnička društva, narodne nošnje, plesove i glazbu. No, da bi se mogao proučavati položaj folklor nekoga mjesta, mora se znati što je on te koje sve segmente obuhvaća.

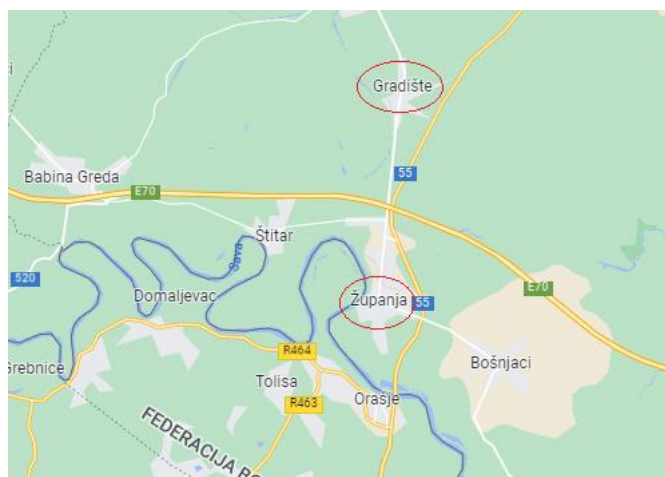
Riječ folklor nastala je spajanjem dviju engleskih riječi: folk (u prijevodu narod) + lore (značenje: nauk, znanje). Prvi put, naziv folklor pojavio se 1846. godine kada ga je prvi puta upotrijebio britanski književnik William Thoms u britanskom časopisu „The Athenaeum“, čime je označio narodno znanje. „Folklor je naziv za različite aspekte tradicije kulture, najčešće uobičajen u značenju zajedničkog imena za tradicijske oblike književnosti, glazbe, plesova, dramskog i likovnog stvaranja.“¹ Znanost koja proučava folklor zove se folkloristika, a ona dolazi još iz vremena romantizma. Njezin je zadatak probrati vrijednosti koje neće proći, koje neće zastarjeti te spriječiti „umiranje folklor“ u vidu odlaska u muzejske izložbe. Cilj je održati folklorne vrijednosti živima, što je izrazito težak zadatak u današnje vrijeme kada svi teže modernim načinima života. Kojeg god se razdoblja sjetite, ne možete ga zamisliti bez narodnog znanja i folklornih obilježja, iako su ona ponekad bila teško uočljiva. Da bi se razumjelo neko djelo, mora se razumjeti i razdoblje i mjesto gdje je ono nastalo, a isti je princip i kod tradicionalnih folklornih oblika: da bi se mogao razumjeti neki od njih, mora se razumjeti i sredina i vrijeme iz kojeg ono dolazi. Folklor daje određenu slobodu umjetnicima da bi oni što bolje mogli prikazati svoje podrijetlo i da bi što bolje prikazali svoje emocije. Činjenica da u folkloru nema velikih pravila otežava njegovo očuvanje. No tome dakako uvelike pridonose međunarodne smotre folklor na kojima se okupljaju predstavnici brojnih folklornih skupina. Na njima folklorasi predstavljaju svoje podneblje, psihološku svijest svojih sugrađana, prirodu svojeg kraja, svoj specifičan govor te pjesmu i ples, a upravo to obuhvaća folklor jednog kraja. Svaka pjesma kroz atmosferu daje mogućnost da se kroz nju doživi kraj iz kojeg dolazi njezin autor, a tako kraj ostaje živim. Na spomenutim smotrama, najbolje se mogu uočiti promjene do kojih dolazi u odnosu na izvorne oblike i na ostvarenja koja su rezultat raznih obrada tih oblika.

Promjene u folkloru i tradiciji uzrokovale su promjene u društvu i svijetu. Procesi industrijalizacije i urbanizacije doveli su do pojave velikog broja gradova. Ljudi su ih

¹ Definicija prema portalu Hrvatski folklor koji služi za promicanje i očuvanje hrvatske folklorne baštine.

naseljavali, pronalazili nove načine prehranjivanja obitelji te su sve manje marili za seoske običaje. Ni ljudi koji su ostajali na selu i kojima je poljoprivreda bila osnovni način za prehraniti svoje bližnje, nisu ostali isti. I njihovi su se životi promijenili do te mjere da su čak i neki od njih zapostavljali tradiciju. Zbog toga se folkloristi više posvećuju starim stanovnicima nekog sela koji će im vjerojatno vjernije prenijeti folklornu građu. No ti „starci“ će im prenijeti samo fragmente baštine svojeg kraja. Zbog svoje životne dobi, možda će im pamćenje biti slabije, a i pokretljivost ograničena pa to neće prenijeti onako kako je zaista bilo u prošlosti. Mnogi etnolozi i folkloristi su smatrali i još uvijek smatraju da dolazi kraj folkloru. Toj tezi potpomaže i vjerovanje da narodnu folkloru može činiti samo narod, ljudi sa sela, a na građanima je prevelik utjecaj masovnih medija i konzumerizma da bi mogli razmišljati o folklornim vrijednostima. To je vjerovanje potpomognuto činjenicom da se u prošlosti građa nije ni skupljala pa nije bilo načina ni da se ona očuva. No gledajući danas Međunarodne smotre folkloru i razne druge folklorne manifestacije, može se zaključiti da folkloru još nije došao kraj. U Hrvatskoj postoji mnogo Kulturno-umjetničkih društava i raznih drugih skupina koje se odlučuju za prakticiranje i prezentiranje folklornih vrijednosti. Želja za učlanjenjem u neku od takvih skupina također dolazi iz tradicije: članovi su bili bake i djedovi, majke i očevi te njihova djeca. Velik broj mladih u tim skupinama daje nadu da će se folklor jednog mjesta živjeti.

3. Gradište i Županja

Slika 1: Položaj Gradišta i Županje na karti

Područje Županje i županjske Posavine trajno su naseljena još u prapovijesnom razdoblju, čemu svjedoče i arheološki nalazi pronađeni slučajno ili arheološkim iskopavanjima. U mlađem kamenom dobu pojavljuju se prvi „Županjci“ kod kojih je bila zastupljena starčevačka kultura, a ostaci njihova naselja pronađeni su u dijelu Županje koji se naziva „Šlajs“. Iako je vrlo malo dokaza iz vremena neolitika, brončanog doba i Rimljana, ne sumnja se da je Županjski kraj i tada bio naseljen. O vremenu nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva pa sve do velike seobe naroda, ne postoje nikakva konkretna znanja. Od 12. do 16. stoljeća, naziv Županja još se ne pojavljuje u pisanim izvorima, no vjeruje se da je postojala kao dio posjeda Selna. Samo ime grada prvi je puta zabilježeno 1554. godine na Merkatovoj karti kao Županje blato (Zupana blacia), što govori da je Županja već u to vrijeme imala nekakvu veću vrijednost. Za vrijeme Turaka također nema nikakvih pisanih tragova, no da su Turci zaista došli na ovo područje, govore brojni turcizmi koji se i danas koriste u govoru. Godine 1717., nakon odlaska Turaka, u Županjem blatu osnovana je župa kojoj su pripadali Bošnjaci i Štitar. Sredinom 18. stoljeća, župa je dobila i školu koja je ubrzo bila na kratko i zatvorena. Županja je bila i vrlo važna riječna luka u koju je redovito pristajao i prvi hrvatski parobrod „Sloga“ koji je potopljen kod Bošnjaka. Bila je i vrlo važna vojna granica koja je dokinuta 1873. godine., što je dovelo do velikih gospodarskih promjena koje su najčešće bile vezane za iskorištavanje hrastovih šuma. Tim povodom su u Županju dolazili i strani poduzetnici, a 80-ih godina 19. stoljeća, u Županji je otvorena i Tvornica tanina. Otvorili su ju engleski udruženi kapitalisti, a otvorenju je pogodilo položaj Županje: oko nje su se nalazile velike šume hrasta, jeftinom transportu je pogodila blizina Save, a u to je vrijeme u županjskoj Posavini bilo mnogo jeftine radne snage. Za vrijeme Svjetskih ratova, iako nisu vođeni oružani sukobi, Županja je izgubila brojne svoje stanovnike, a najvažniju ulogu imala je Radićeva Hrvatska republikanska seljačka stranka (kasnije se republikanska izbacuje iz naziva). Županja je svoj doprinos dala i u Domovinskom ratu. Njezini stanovnici od prvog su dana aktivno pomagali u obrani Hrvatske granice od agresora, čemu svjedoče i dva poginula redarstvenika u Borovom selu. S druge strane, iz nemogućnosti osvajanja željenog teritorija, bosanski su Srbi gađali iz dalekometnog topništva. Opća opasnost u gradu trajala je 1263 dana, a nastale su i brojne materijalne, ali i ljudske žrtve.

Županja je danas miran gradić u istočnoj Hrvatskoj, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom. Popis stanovništva iz 2021. godine pokazuje da u Županji živi 9246 ljudi.

Gradište, iako nema nekih povijesnih znamenitosti pa se čini beznačajnim, ipak ima svoju prošlost. Nekada je bilo dio općine Županja, no teritorijalnom raspodjelom i samo je postalo općinom. U blizini se nalazi i rijeka Bosut. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, Gradište ima 2249 stanovnika.

Oba mjesta drže do svoje tradicije i prošlosti. Gradište ima jedno Kulturno-umjetničko društvo (u nastavku „KUD“), a Županja čak dva koja, uz kulturni centar, neprestano sudjeluju u raznim folklornim manifestacijama da bi pokazali tradiciju svojeg područja. Osim njih, iz Gradišta dolazi i poznati slavonski pjevač Šima Jovanovac, a iz Županje je potekla prva pjevačka konjica Sindir.

Slika 2: Tvornica tanina u Županji

4. Tradicijska odjeća Županje i Gradišta

4.1. Dječja odjeća

Kada jedna obitelj očekuje dolazak svoje bebe na svijet, uglavnom im je važno znati njezin spol da bi joj u skladu s time mogli kupovati i odjeću. No u 19. i 20. stoljeću, običaji u Županjskoj Posavini bili su nešto drugačiji. Tek novorođenom djetetu, neovisno o spolu, oblačila se prva košuljica, tzv. *promitljica*. Ona je bila pravljena od jednog komada bijelog platna, koje je najprije bilo omekšano pranjem, a na njemu se obavezno pravio prorez za glavu te se ono pojavljuje u dva oblika. Jednostavni oblik *promitljice* napravljen je od pravokutno odrezanog

komada platna s ovalnim prorezom u sredini. Složeniji oblik je također krojen od pravokutnog platna, no on je imao i rukave te je bio zvonastog kroja (u prednjem dijelu malo širi) da bi se košulja lakše omotala oko djetetova tijela. Niti na jednoj verziji ove košuljice nije postojao sastav jer se vjerovalo da dijete nesputano ide kroz život, ali i da ga ne žulja. Prva dječja odjeća uključivala je i pelene, no one su se u tadašnjem vremenu znatno razlikovale od onih koje majke koriste danas. Zvale su se *krpe*, a bile su zapravo četvrtasto odrezani komadi platna ili samo oderani od nekog iznošenog platna bijele boje, a često nisu imale ni porub. Na ovome području poznato je nekoliko vrsta pelena za koje se koriste uglavnom opisni nazivi: „ona koja ide pod ruku“, „ona koja ide pod guzu“ i sl. Za razliku od današnjih, pelene iz 20. stoljeća znale su prekrivati i cijelo tijelo bebe. Za krštenje ili drugu svečanu prigodu, krajevi pelena su bili ukrašavani, najčešće tehnikom kukičanja ili tehnikom rupičastog veza – uskom šlingicom. Glava djeteta prekrivala se bijelom trokutastom maramom koja se zvala mala marama, a služila je stezanju glave, da bi se ona oblikovala okruglo. Duguljasto oblikovana glava bila je povod za ruganje i zadirkivanje („Imaš glavu k'o tegla.“). Malom maramom prekrivalo se prvih nekoliko mjeseci, nakon čega bi ju zamijenila kapica napravljena od pamučnog platna uglavnom u bijeloj boji, u tonovima plave za muško dijete i ružičaste za žensko. Oko gornjeg je dijela bila ukrašena volanima, tj naborima. Početkom 19. stoljeća, dijete povijeno spomenutim načinom, stavljalo se na običan veliki jastuk koji je bio vezan tkanicom zbog čvrstoće, odnosno da dijete ne bi ispalo. Nešto kasnije pravili su se posebni jastuci namijenjeni upravo držanju novorođenčeta. Šile su ih majke, a u njima je dijete ostajalo do trećeg mjeseca, a za zimskog vremena i duže.

Košulja za dijete od 7 do 18 mjeseci nazivala se *rubinčica* ili rubinka/rubinica. One su krojene od domaćeg ili kupovnog platna u nekoliko dijelova. Na leđima je jedna strana bila šira od druge te su se one preklapale, a oko vrata nalazile su se dvije petljice kojima se košulja učvršćivala. Ovratnik je često zamjenjivala čipka koja se *isfaltala* – nabori su se nizali u jednakim razmacima jedan do drugog. I njihov je kroj, kao i onaj kod promitljice bio vrlo karakterističan jer ni one nisu imale sastave na ramenima. Također su se i kopčale na leđima. U novijem vremenu, djeca su u Županji nosila i *aljnice* koje su bile krojene najčešće za djevojčice za prigodu krštenja. Aljinice su krojene iz jednog dijela platna, a i gornji i donji dio bili su zvonasti. Na leđima su se kopčale samo u gornjem dijelu te su rubovi rukava bili izvezeni

crvenim *vulom* – vrstom konca koji je zamjenjivao podvrnute porube. Na prednjem dijelu nalazio se tzv. *bečki vez* – narodni plosnati vez s cvjetnim motivima.

Nakon što dijete napuni 18 mjeseci pa sve do odlaska u školu, za njega su se šile posebne košuljice koje su se nosile svakim danom, a šivane su bile i košuljice za posebne prigode jer su djeca, kao i odrasli imali ulogu u njima. U takvim prigodama, dječacima su se oblačile svečane *gaće* i *rubina* koje su odgovarale kroju odraslog muškarca. Uz njih se nosio i *kamizol* – prsluk od crne svile ili nekog drugog tamnog materijala. Ponekad je kamizol zamjenjivala rubina za odrasle, a oboje je povezivala *tkanica* – vuneni pojas. Djevojčicama su se oblačile neke vrste ruha koje je nalikovalo na odjeću odraslih žena, a najčešće su to bile *rubina* i *oplećak* – ženska košulja odvojenog tipa uz koju se stavljala marama na vrat te zapreg koji je služio zaslanjanju prednjeg dijela rubine. Nosile su svečanu obuću, kosa im je najčešće bila počešljana u dvije pletenice koje su ukrašavale cvijećem i zelenilom. Takva se odjeća nosila i na pogrebima, kao i danas, u crnoj boji. Odjeća za djecu školske dobi izgledala je kao odjeća za odrasle žene i muškarce.

4.2. Odjeća odraslih žena i muškaraca

Žene su u županjskom kraju nosile tzv. panonske tipove nošnje, a razlikovale su se po kroju, materijalu, načinu ukrašavanja te stilu odijevanja. Osnovni odjevni predmet u nošnji bio je *rubina/skuta*- duga košulja odvojenog tipa koja se sastoji od *oplećka* (možemo ga usporediti s današnjom bluzom) koji je išao sve do pasa, a ponekad i niže te se nosio uvučen u donji dio, u rubinu (podsuknju). Da bi stajalo zajedno, sve je bilo povezano vunenom trakom – tkanicom.

Svako je mjesto imalo neku značajku na odjeći po kojoj se prepoznavalo odakle nošnja dolazi. Tako je jedna od glavnih značajki županjske nošnje bio materijal, kroj i sastav te način odijevanja. Izvorno županjsko ruho uvijek je šivano od domaćeg bijelog platna, a ostali odjevni predmeti od nekog drugog materijala: kože, vune, svile i sl. Bijelo platno dolazilo je najčešće od lana i konoplje iz domaće sadnje i vlastite prerade, što se koristilo za svakodnevnu odjeću, a od sredine 20. st. za svečanije ruho je korišten i kupovni pamuk.

Djevojke u Županji nosile su duge pletenice koje su se spajale iglom i koncem te su se zavrtali na potiljku i učvršćivali vrpcama na tjemenu i ukosnicama sa strana. Takve su se frizure, kao i kod

djevojčica, ukrašavale cvijećem i zelenilom. Od početka 20. stoljeća, počinju se prihvaćati i oblici pletenica skupljenih u punđu, a i one su bile ukrašavane.

Udane žene nešto su drugačije ukrašavale svoje glave, tj. uglavnom su ih pokrivala maramama – različitim oblicima rubaca, koji su se također razlikovali po materijalu i stilu. Najprije se kosa sređivala tako da se od zadnjeg dijela dobiju šiške, no kasnije su žene, da bi si olakšale, rezale kosu uz sljepoočnicu ili su umetale umjetne šiške od svoje ili tuđe kose iste boje. Pletenice su se učvršćivale na sličan način kao i kod slobodnih djevojaka, a nakon učvršćivanja, dodavala se bijela kapica – *pocalica/pocelica* – čiji je prednji dio bio ukrašen čipkom u crvenoj, ljubičastoj ili plavoj boji. Dodavali su se i donji rupci koji su dolazili u dvije vrste. Pod zavoj vezen zlatom slagao se četvrtasti crveni rubac, presavijen po dijagonali i ukrašen tufnama. Za drugu vrstu, tzv. crvenu svilu i obod, slagali su se crni trokutasti rupci – *polutci*. Kompletно složena svečana uzglavlja zvala su se *kube* koje su se na zadnjem dijelu obavezno urešavale. U prvoj godini nakon udaje, žena je nosila svoj vjenčani vijenac, a nakon toga si je sama izrađivala *ružice* – vijenac od umjetnog cvijeća. Takav se vijenac radio od tvrdog papira omotanog *kumsajdom* – svilenom niti ili pak zlatnim nitima. Za vrijeme Adventa i Korizme, žene su nosile ista takva oglavlja u tamnijim bojama, no nisu se ukrašavale umjetnim vijencima, već samo zelenilom, tzv. asparagusom.

Mušku tradicijsku odjeću čini rubina (košulja) koja pada preko širokih gaća koje su imale funkciju hlača. Kao i kod djece, koristio se i kamizol, ali i *pršnjak* (kožni prsluk), na nogama je uvijek bila prikladna obuća, a na glavi pokrivalo (šešir i sl.). Dijelovi muške nošnje šivani su od domaćeg bijelog platna bez uzoraka koji su se mogli dodati jedino na svečanu odjeću. Rubini se na prednjem dijelu dodavao i ukrasni umetak – *prsa*. Rukavi košulje su bili dugi i široki, a na ramena su se stavljala pojačanja, a na mjestu zaručavljiva stisnuti su *ošvicom* - ukrasom. Ovratnici su bili uski, a na prednjem dijelu košulje bili su najčešće uski bijeli vezovi. Košulje za svečane prigode uglavnom su bile ukrašavane zlatnom svilenom niti na prednjem dijelu te iznad donjeg poruba rubine i gaća, a koristila se i čipka. Nogavice su bile dužinom sve do pete te su u pojasu bile sužene i vezane *svitnjakom* – uzicom. Tkanica se vezala samo u svečanim prigodama i u onima u kojima je služila da bi držala alat, npr. za posao košenja. Na takvim događajima, muškarci su nosili i spomenute kamizole – kratke svilene prsluke koji su bili jednostavnog kroja. Prednji dio je krojen iz dva dijela, leđa iz jednog te je na nekima bila sašivena i traka od istog

materijala. Zimi se nosio kraći kaput s rukavima od valjane vune – *špenzle* te čarape od iste vrste vune koje su se usklađivale s ukrasima na kaputu. Takve su se čarape zvala *fusekle*, a na njih su se nosile obične kožne opanke koje su se u ljetno vrijeme nosile na bose noge. Kao i danas, kad bi padala kiša, nosile su se kabanice, a muške su se razlikovale od ženskih po tome što su imale tzv. ogrlicu. Bogatiji sloj je nosio odjeću od boljeg materijala te je ona bila ukrašavana bogatijim ukrasima, dok su siromašniji nosili jednostavnije stvari.

Gradištanska i županjska narodna nošnja vrlo su slične, gotovo identične, a razlikuje ih jedino uporaba vrste konca u Gradištanskoj koji se naziva plavi vul.

U sadašnjoj, 2022. godini, gotovo nigdje nećete vidjeti ovakve načine oblačenja, ne samo u Županji već i u cijeloj Hrvatskoj. Izuzetak su, naravno, starije bake koje su rođene prije 1950-ih. Već oko Drugog svjetskog rata, ljudi polako počinju nositi drugačiju odjeću, počinju „odbacivati“ tradicijsku. Razlozi za to su zasigurno različiti, a dva glavna razloga su naseljavanje stranog stanovništva koje ne želi prihvatiti odijevanje starosjedilaca – Šokaca te industrijalizacija. Industrijalizacija je potisnula brojne tradicionalne načine života pa tako i u oblačenju. S obzirom da se s vremenom pojavljivalo sve više tvornica, među kojima su bile i tvornice odjeće, pojavljivale su se nove potrebe i želje po pitanju odjevnih predmeta. Odjeća koju danas nosimo lakša je za odjenuti nego ona tradicijska te nam samim time omogućuje i lakše kretanje, što je također jedan od razloga za nošenje modernih stvari. Ipak, narodne nošnje iz svih krajeva Hrvatske, pa tako i iz Županjskog, mogu se vidjeti još na raznim smotrama folkloru, misama, manifestacijama poput Šokačkog sijela i sl. Županjska narodna nošnja čuva se i u stalnom postavu Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera u Županji.

Slika 3: Prikaz muške narodne nošnje
Županje i Gradišća

Slika 4: Prikaz ženske narodne nošnje
Županje i Gradišća

5. Glazba

U 21. stoljeću, kada svi žive užurbanim životima punim stresa, moraju se pronaći i načini da bi se opustili i malo uživali. Nerijetko se za to izabire glazba jer ona ima moć da odredi ljudsko raspoloženje. No, ne služi glazba samo za smirivanje, ona ima različite uloge: može motivirati na rad, aktivnost ili čak pomoći u koncentraciji. Uz pjesmu je sve lakše pa ako prođete gradom, često ćete vidjeti ljude koji se bave fizičkim aktivnostima sa slušalicama u ušima ili jednostavno obavljaju kućanske poslove uz omiljene zvuke. Slične su se stvari događale i u prošlosti. Još od pojave prvih naselja na području Županje pjevalo se i pjevušilo. No, zapisi o prvom ozbiljnijem bavljenju glazbom javljaju se krajem 19. stoljeća kada se osniva grupa u sklopu Dobrovoljnog vatrogasnog društva koja se bavi limenom glazbom. U puhačkom orkestru je tada bilo 7-8 članova, a oni su uglavnom bili Česi koji su pjevali uglavnom polke, ali i pjesme i kola iz županjskog kraja koje su naučili dok su boravili u Županji. Sredinom 20. stoljeća, puhački orkestar više nema Čeha u svojem sastavu, već članove starih županjskih obitelji. S obzirom da su u to vrijeme već djelovali i prvi KUD-ovi u Županji, nastajale su i pjevačke skupine koje su se bavile isključivo narodnim pjesmama i napjevima, a pjevala se i crkvena glazba. Pokazalo se i interes za sviranjem tradicijske glazbe, ponajviše na instrumentu tamburi, zbog čega je svaki KUD imao svoj tamburaški sastav koji je ponajprije svirao na tamburama s

Farkaševim sustavom. Pjevačke su skupine uz pratnju tamburaša nastupale na brojnim smotrama i manifestacijama gdje su predstavljale narodnu glazbu svojeg kraja. Nastojalo se i da djeca u školama uče svirati zbog čega su nastajali i dječji tamburaški sastavi koji su pokazali da se mogu mjeriti i s odraslima, osvajajući brojne nagrade za svoje umijeće. Iz Županje su potekli brojni glazbenici, među kojima su se istaknuli Srećko Albini, Mladen Pozajić i Melita Lorković. Srećko Albini bio je hrvatski skladatelj i dirigent koji je djelovao potkraj 19. i početkom 20. stoljeća. Rođen je u Županji 1869., a svoje školovanje završio je u Grazu, gdje je i napisao većinu svojih djela. Najviše je pisao opere i operete, a skladao je i vokalnu lirsku i scensku glazbu. Njegova najistaknutija djela bila su Barun Trenk (Baron Trenck) iz 1908., Mala Baronesa (Die kleine Baronesse) iz 1909. i druge. Dok je Albini stvarao svoja najpoznatija djela, u Županji je 1905. rođen još jedan dirigent, skladatelj i pedagog, Mladen Pozajić. Djetinjstvo je proveo u rodnom gradu, nakon čega je otišao na Muzičku akademiju u Zagrebu, a kasnije se nastavio školovati u Beču i Parizu. Njegov je život obilježilo dirigiranje u kojemu je bio vrsni profesionalac. Bio je dirigent zbornih sastava, među kojima je najznačajnija suradnja s komorno-vokalnim ansamblom Zagrebački madrigalisti kojeg je sam osnovao, kao i Komorni zbor Radija Zagreb 1941. Uz to se bavio i skladanjem, no nije napisao velik broj djela. Uglavnom se bavio pisanjem orkestralne, komorne, glazbeno-scenske i glasovirske glazbe s folklornim temama, od kojih je jedno od najpoznatijih djela Mali koncert na tuđe teme iz 1939. Uz njega je djelovala i njegova sestra Melita Lorković. Ona je bila prva hrvatska moderna pijanistica. Školovala se u Parizu, a svoj prvi solistički koncert održala je u Zagrebu 1937., što joj je otvorilo vrata prema brojnim europskim nastupima. Najpoznatija je po svojim obradama poznatih svjetskih skladatelja, poput Beethovena i Čajkovskog, a velik je interes pokazala i za domaće skladbe pa je tako izvodila one koje je napisao njezin brat, ali i drugi hrvatski skladatelji. Ovaj trojac samo je jedan od pokazatelja koliki je značaj glazba imala u Županji, a ima ga i danas.

Kroz Županju su se oduvijek pjevale razne narodne i tradicijske pjesme, a najpoznatiji su među njima, dakako, slavonski bećarci.

5.1. Bećarci

Bećarac je najpopularniji oblik narodne glazbe Slavonije i omiljeni dio tradicije mnogih Slavonaca. Potekao je iz ruralnih područja, a najčešće je u obliku dvostiha kojeg čine dva deseterca čije se zadnje riječi rimuju. Nastao je kao narodna „pjesma“ koju su smišljali seljaci da bi, na raznim zabavama ili druženjima, nasmijali sve prisutne. Cilj bećarca i dalje je zabava, što pokazuju vedra i nasmijana lica svih onih koji ga pjevaju ili jednostavno slušaju. Ne postoji pravilo o tome tko ga izvodi, a najčešće su to tamburaši koji ga prate svojim tamburica, mada im se pridruži i publika. Prvim se stihom postavlja teza, a pjeva ga samo jedan pjevač, nakon čega taj stih ponavljaju svi. Drugi dolazi kao humorističan odgovor na prvi, a njega pjevaju svi pjevači. Vrlo je često i izmišljanje tekstova za vrijeme izvedbe, stoga je poželjno da pjevači budu brzi i domišljati. Danas se ovaj oblik uglavnom pjeva u slavonskom kolu na raznim zabavama, u svatovima i sl. Ako osoba želi zapjevati, dovoljno je samo da podigne ruku i tako zaustavi kolo i glazbu da bi ga svi čuli. Godine 2011., UNESCO je uvrstio bećarac u svoj popis nematerijalne kulturne baštine.

Primjer nekih bećaraca:

Oj, Gradište, selo pokraj vode,

U tebi su cure k'o jagode.

Selo moje, ruševino stara

U tebi je bećar do bećara.

Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji, organizirao je i radionicu za školsku djecu na kojoj su zajedno smišljali bećarce, a neki od njih su:

Poznati smo po Šokačkome sijelu,

Mi hrvatsku okupimo cijelu.

Englezi nam dali loptu finu,

5.2. Pjevači i pjevačke skupine

5.2.1. Šima Jovanovac

20. siječnja 1952. godine, u Gradištu je rođen Šima Jovanovac. U rodnom je mjestu započeo i svoje školovanje, a već u nižim razredima osnovne škole, pokazao je interes za šokačku glazbu uključivši se u tamburašku sekciju KUD-a "Seljačka sloga" iz Gradišta. Već je kao srednjoškolac počeo javno izvoditi svoje skladbe, a bio je i član pop grupe "Crveni makovi". Nakon završetka obrazovanja, radio je kao nastavnik glazbenog u osnovnoj školi pored čega se aktivno bavio glazbom svojeg kraja. Osnovao je prvu producencku kuću u Slavoniji "M audio video produkcija, gdje su svoju karijeru započeli brojni slavonski glazbenici poput Zlatnih dukata i Slavonskih lola. Nedugo nakon toga, otvorio je i izdavačku kuću Multi Music Media, a pokrenuo je i prvi mjesečni list za tamburaše jednostavnog naziva "Tambura." Velik mu se značaj daje i za pomoć koju je ukazao svojim sunarodnjacima za vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj. Zajedno s Tamburaškim sustavom "Kristali", 1992. godine, održao je niz koncerata u Kanadi i tada je prikupio značajnija sredstva za pomoć svojoj domovini. Potpomogao je i osnivanju Hrvatske glazbene unije u kojoj su okupljeni svi glazbenici u Hrvatskoj. Danas je jedan od rijetkih pjevačka koji se isključivo bave šokačkom glazbom. Njegova je karijera bogata nastupima i koncertima koje održava i danas. U listopadu 2021., proslavio je 55 godina svoje karijere tradicionalnim godišnjim koncertnom "Šimunovo" koji je ovaj puta, nakon koncertne dvorane "Vatroslava Lisinskog" u Zagrebu, održan u njegovoj Slavoniji, točnije u kinu "Mladost" u Županji.

² Odnosi se na prvu nogometnu loptu u Županji koju su donijeli Englezi i na Katarinu Hepburn, prvu „šokačku lady“ koja je nakon smrti svojeg muža Fredyja odselila u Englesku.

Slika 5: Šima Jovanovac

5.2.2. “Sindir”

Dvije najveće ljubavi županijskih mladića oduvijek su bile pjevanje i konji. U prošlosti nije bilo kuće koja nije imala konja, a velik broj ih ima i danas. Stoga, dio je članova Konjičkog centra “Županijski kas” došao na ideju da te dvije ljubavi spoje. Iz tog je spoja 2017. godine, pod vodstvom Adama Svirčevića – Svirca, nastala Prva pjevačka konjica “Sindir” koja je kao takva jedinstvena u Hrvatskoj. Svi članova “Sindira” bave se uzgojem konja lipicanaca te se po tome razlikuju od drugih pjevačkih skupina. Redovito sudjeluju na svom konjičkim manifestacijama gdje su, kako sami kažu, najglasniji i najveseliji. U skupini ih je trenutno 13, a dolaze iz različitih mjesta – od Županje do Posavskih Podgajaca i Jarmine. Njihov glavni cilj jest sačuvati od zaborava stare narodne pjesme, napjeve i bećarce koje su im pjevali njihovi djedovi. Do sada su snimili desetak obrada starih županijskih pjesama, od kojih su neke prvi puta snimljene, među kojima su “Županijski svatovac” i “Županijski pokladarac.” U kolovozu 2021., snimili su svoj album prvijenac “Inat šokački”, na što ih je potaknula podrška koju su dobili od publike na festival “Šokačke pisme”.

Slika 6: Naslovna slika prvog albuma „Sindira“

5.2.3. Tamburaški sastavi

Prvi tamburaški sastavi u Županjskoj Posavini nastaju usporedno s pojavom prvih KUD-ova. Svaki je KUD imao svoju tamburašku sekciju u kojoj su članovi učili svirati tradicijsku glazbu. Iz tih su se sekcija počele odvajati skupine svirača te tako nastaju prvi tamburaški sastavi u Županji. Jedan od prvih sastava zvao se Tamburaški sastav “Kristali” koji je potekao iz istoimenog KUD-a. Godine 1990., osam mladih tamburaša započelo je svoju karijeru kao jedan od prvih tamburaških sastava Županje. Prvi javni nastup, održali su na festival “Zlatne žice Slavonije” koji se održavao u Požegi. “Kristali” sviraju i danas, a do sada su snimili osam albuma na kojima se nalaze slavonske pjesme. Nekoliko godina prije njih, pojavili su se “Zlatni dukati” koji su u svojem repertoaru također imali slavonske pjesme. Svoju ljubav prema tamburi pokazivali su na mnogim smotrama i događajima na kojima su nastupali, a osvojili su i nagradu “Porin” za najbolju folklornu pjesmu. Godine 1997., svoje su ime promijenili u “Najbolji hrvatski tamburaši”, pod kojim stvaraju i danas nakon niza uspješnih pjesama i albuma. Njima se pridružio i Tamburaški sastav “Patria” koji svojim glazbenim umijećem obogaćuje kulturnu scenu Županje. Ova tri sastava samo su neki od onih koji se bave slavonskim pjesmama. Noviji sastavi, poput TS “Vranac” i TS “Slavonski suton”, svoju glazbu prilagođavaju vremenu u kojem žive. Više ne sviraju samo pjesme namijenjene tamburicama, već obrađuju i one iz drugih žanrova glazbe, kao što su pop i rock’n roll, zbog čega postaju omiljeni izvođači Županjaca.

6. Kulturno-umjetnička društva u Gradištu i Županji

Još od davnina, ljudi su imali potrebu okupljati se da bi se zabavljali i pričali razne priče, a da se one ne bi zaboravile, počela su se osnivati razna društva i udruge kojima je u cilju bilo da narodne priče, a s njima i tradicija žive dugi niz godina. Tako su počela nastajati i razna Kulturno-umjetnička društva kojima je cilj bio, a i još uvijek je, očuvanje i promicanje kulture i tradicije nekog mjesta.

6.1. Kulturno umjetničko društvo „Seljačka sloga“ Gradište

Kao službeni datum osnivanja Kulturno-umjetničkog društva „Seljačka sloga“ smatra se 2. veljače 1923. godine. Svakako treba napomenuti da Gradištanska Sloga nije prva u Hrvatskoj, već ona djeluje kao ogranak „Seljačke sloge“ iz Zagreba, iako je osnovana dvije godine kasnije, 1925. Prva „Sloga“ sa svojim je radom započela 1920. u turopoljskom selu Buševac, iz koje je i nastala ona Zagrebačka .

Još i prije osnutka prvog KUD-a u Gradištu, bilježe se druga okupljanja ljudi. Najistaknutije je bilo Katoličko društvo „Mahnić“ koje pod vodstvom tadašnjeg svećenika Đure Mitrovića djeluje od 1920. S obzirom da su to vrijeme podjele društva bile izrazito vidljive, ova je udruga u svoje krugove puštala samo „gospodu“, tj. viši sloj, iako je u Gradištu prevladavalo seljačko stanovništvo. S obzirom da nisu mogli pronaći svoje mjesto u Katoličkom društvu, seljaci su odlučili uspostaviti svoje Društvo „Seljačka Sloga“, čiji se naziv koristi i danas, s dodanim prefiksom Kulturno-umjetničko. Za prvog predsjednika društva, izabran je Luka Blaževac, jedan od začetnika ideje o „Slozi“ u Gradištu. Tako društvo započinje s radom, a prvo gostovanje bilježi se 1932. godine u Radioemisiji Radija Zagreb. Nakon toga, Društvo nakratko zaustavlja svoj rad te se ponovno okuplja 1935. godine, kada počinju i s Večernjim školama u Gradištu koje je vodio član Društva Antun Babić istaknuti član Hrvatske seljačke stranke i poslanik i Narodnoj skupštini. Ono djeluje narednih 5 godina, nakon čega ponovno prestaje s radom zbog teškog stanja uzrokovanog Drugim svjetskim ratom, a posljednja aktivnost zabilježena je u Gradištu na „Smotri Seljačke sloga“ 1940. Jedanaest godina nakon, 1951., „Sloga“ se ponovno okuplja i od

tada djeluje bez prestanka. Počinju i sudjelovanja na većim manifestacijama od kojih je najpoznatija bila prva Međunarodna smotra folkloru u Zagrebu 1966. Članica Društva i učiteljica Osnovne škole „Ivo Lola Ribar“ iz Gradišta, započela je i s folklornim aktivnostima u školi za one najmlađe, što se odrazilo na broju mladih članova udruge, a tim se povodom počinju i šiti dječje narodne nošnje namijenjene isključivo nastupima na manifestacijama. 70-ih godina, počinju se bilježiti tonski zapisi i kola koja se godinama izvode u Gradištu. 80-ih godina događaju se najveće promjene u Društvu te je to razdoblje njegova najjačeg razvoja. „Seljačka sloga“ prestaje biti ogranak i dobiva svoj današnji naziv: Kulturno-umjetničko društvo „Seljačka sloga“ Gradište. Pod vodstvom Gradištanca Mirka Dubravca, udruga upisuje velik broj članova i sudjeluje na brojnim već tada poznatim događajima poput Vinkovačkih jeseni i Đakovačkih vezova te na Šokačkom sijelu u susjednoj Županji. Godine 1998., u sklopu KUD-a, osniva se i Ženska pjevačka skupina „Snaše“ koja je redovito pratila sve nastupe. U godinama koje su uslijedile, nastavilo se sa sudjelovanjima na folklornim manifestacijama uz česte promjene voditelja, što je dovelo do slabljenja aktivnosti sve do 2015. kada je izabran današnji predsjednik Ivan Kolik. Mlad i ambiciozan, u proteklih je 7 godina dao sve od sebe da bi se KUD vratio vremenima svojeg procvata. Pod njegovim vodstvom, KUD sudjeluje na svim smotrama folkloru u neposrednoj blizini, a u velikoj mjeri i na onim udaljenijima. Osim sudjelovanja na manifestacijama, započeo je i proces obnove izvornih narodnih nošnji i obuće koje potječu iz Gradišta koji traje i danas, a velik dio je već prikupljen te su pronađeni i originalni dijelovi stari i više od 100 godina.

Današnji sastav KUD-a broji 50-ak članova koji su podijeljeni u četiri sekcije: plesnu, tamburašku, Žensku pjevačku skupinu „Bečanke“ i dječju koja je podijeljena u dvije grupe.

Cilj „Seljačke sloge“ jest očuvanje i prezentacija izvornih tradicijskih oblika Gradišta: pjesme, plesa, narodne nošnje i običaja Šokaca graničara ³. Bazu na kojoj se gradi kulturna baština sela čine i crkvene pučke pjesme koje su se pjevale u različitim razdobljima Crkve, a neke se pjevaju i danas na misama povodom velikih blagdana. Slaganje Gradištanske crkve i KUD-a izrazito je vidljivo zadnjih 20-ak godina kada je sve češća uloga kudovaca na raznim misnim slavljinama. Trud i napor koji Gradištanci ulažu da njihova tradicija ne bi nestala, prepoznao se i na brojnim natjecanjima. Godine 2017. „Seljačka sloga“ proglašena je najboljom skupinom u Vukovarsko-

³ Šokci graničari – naziv za Hrvate koji su branili granicu na Savi od Turskih prodora.

srijemskoj županiji na 52. Vinkovačkim jesenima. Članice redovno sudjeluju na izborima za najljepše narodne nošnje i Šokice pa je tako Andrea Mikinac proglašena „Šokačkim cvitom“ 2018. na Šokačkom sijelu u Županji, a iste je godine Valentina Bošnjak postala „Šokačka kraljica“ koja se svake godine odabire u okviru smotre folkloru „Listaj lipo stara“ u Tordincima.

U 2022. godini, cilj KUD-a ostao je nepromijenjen. I dalje se istražuju i prikupljaju izvorni oblici narodne nošnje te se sudjeluje na svim kulturnim manifestacijama da bi se Gradište prepoznalo kao selo u kojemu se na izrazito vješt način čuva tradicija i običaji naših predaka.

Slika 7: KUD „Seljačka sloga“
Gradište

6.2. Kulturno umjetnička udruga „Kristal“ Županja

Industrijalizacija i urbanizacija utjecale su na razvoj brojnih gradova u Hrvatskoj, pa tako i Županje. Nakon propasti Tvornice tanina 1936., velik je broj ljudi izgubio poslove, što je potaknulo ideje otvaranja novih tvornica. Desetak godina kasnije, 1957. otvorena je Tvornica šećera „Boris Kidrič“. Iako je nezaposlenost bila velika, a nova tvornica nudila nova radna mjesta, velik je bio i problem pronalaska radnika. Razne su se priče pričale, jedni su tvrdili da vlasnici nisu htjeli zapošljavati domaći puk, a drugi da domaći ljudi nisu htjeli raditi. Ipak, s vremenom se „Šećerana“, kako su ju zvali Županjci, razvijala, a to je uvelike pridonijelo i razvoju grada. U to vrijeme dan je bio podijeljen na 3 dijela: osam sati za spavanje, osam za posao i osam za druženja. U sklopu sindikata djelovale su brojne udruge, a jedna od njih bila je i dramska grupa iz koje je i proizašla inicijativa o osnivanju udruge koja će služiti za zbližavanje

ljudi. Stoga je 12. siječnja 1950. osnovano „Radničko kulturno umjetničko društvo Kristal“, a za predsjednika je odabran Josip Joža Šimunović. Cilj mu je bio potaknuti i druženja izvan radnog mjesta. U početku RKUD-a u njemu je najistaknutija bila dramska sekcija, a osim nje djelovale su i pjevačka, predavačka, tamburaška, folklorna i jazz sekcija. Ljudi su se sve više uključivali i sudjelovali u novoj skupini u njihovom gradu. Promicanje kulture za sobom je povuklo i potrebu otvaranja Doma kulture koji je, uz velike zasluge građanima, napokon otvoren samo jednu godinu nakon osnivanja RKUD-a, povodom čega je organizirana i velika proslava. Otvorenje jedne takve institucije, Županja je dobila pozornicu na kojoj građani, puni veselja i oduševljenosti, od sada mogu pokazivati svoje talente. Naravno, to je najviše pogodovalo dramskoj sekciji KUD-a koja više nije morala koristiti improviziranu pozornicu od dasaka, letava i papira. Novi prostor, potaknuo je češće vježbanje što je kasnije dovelo i do brojnih nagrada i priznanja od kojih se izdvaja prvo mjesto na Smotri dramskog stvaralaštva Međunarodne Zajednice Kulture „Sava“, koje su osvajali čak 10 godina za redom. Kostime za predstave, scenografiju i rekvizite izrađivali su građani i pojedini radnici Šećerane, a izvodile su se brojne predstave među kojima je bila i „Satir iliti divlji čovik“ uprizorena prema istoimenom epu Matije Antuna Reljkovića. Predstava je doživjela veliki uspjeh, no nakon nje, ova sekcija slabi da bi u konačnici 90-ih prestala s radom. No, ni nestanak jednog tako važnog dijela RKUD-a, kao ni opća opasnost, koja je u Županji trajala 1263 dana, a uzrokovana je Domovinskim ratom, nisu poremetili rad Društva. Iako je u to vrijeme bilo opasno izlaziti na ulice, članovi su održavali svoje probe koje su dolazile kao utjeha u teškim vremenima. No, nisu se zadržali samo u svojoj Županji. Unatoč brojnim neprilikama u državi, KUD je radio punom parom te odlazio na smotre i manifestacije u obližnja mjesta. Nakon završetka rata, visok tempo se nastavlja. Svako gostovanje za sobom nosi i brojna nova poznanstva, što je kasnije rezultiralo i pozivima za sudjelovanje na manifestacijama u inozemstvu. Iako rata više nije bilo, situacija u državi, pa tako i u gradu, bila je izrazito teška. „Kristal“ se nije mogao oslanjati na velike financijske potpore pa su većinu putovanja financirali sami članovi. Dijelom je i na takav način financirano prvo veće inozemno putovanje 2007. u San Marino gdje su pokazali dio svoje tradicije na festivalu pod nazivom „Cantate Adriatica“. Kroz sljedeće godine, Društvo je nastavilo sa svojim aktivnostima i brojnim posjetima raznim smotrama i događajima. Uslijedio je razvoj udruge te se sudjeluje i na drugim inozemnim manifestacijama. Godine 2015., odlaze u Njemačku na 4. Susret čuvara hrvatske etno baštine na kojem osvajaju prvo mjesto u kategoriji folkloru te prvo

mjesto u kategoriji najbolje odjevene skupine. Još od samih početaka udruge, čuvale su se narodne nošnje bez kojih se nigdje nije išlo. Nošnje su uglavnom bile u vlasništvu članova kuda, a ono što KUD nije imao, posuđivao je od građana.

U današnjem sastavu KUU nalaze se samo dvije sekcije koje su razdvojene na starosnoj osnovi. Iako nema velik broj članova kao u svojoj prošlosti, „Kristal“ i dalje radi na očuvanju svoje tradicije i običaja. Njeguju se izvori oblici pjesme i plesa karakteristični za Županju te ih se nastoji prezentirati gdje god je to moguće da se duga povijest ovog udruge ne bi zaboravila.

Slika 8: KUU „Kristal-Sladorana“

6.3. Kulturno umjetničko društvo „Tomislav“

Osim KUU „Kristal-Sladorana“, u Županji djeluje i Kulturno umjetničko društvo „Tomislav“ Županja koje je, zapravo, starije od „Kristala.“ U Slavoniji su od davnina živjeli Šokci koji su oduvijek držali do svoje tradicije. Etnomuzikolog Franjo Ksaver Kuhač, poticao je narod na okupljanje u zajednice da bi se njegovala i čuvala tradicija i običaji naših starih, pa je tako 15. ožujka 1903. formiran prvi županijski KUD koji je tada nosio ime „Hrvatsko čitaono i pjevačko društvo Tomislav“. Kako mu i sam naziv kaže, izniknuo je iz želje i potrebe ljudi da se okupe u zajednicu u kojoj će prikupljati i prezentirati narodne pjesme svoje Županje. No, nije se samo pjevalo u „Tomislavu“, s vremenom su članovi započeli i s plesnim aktivnostima.

Nastupali su na mnogo manifestacija na kojima su pokazivali svoje umijeće, kao što su Vinkovačke Jeseni i Đakovački vezovi, a posebno su bili aktivni na misnim slavljinama županjskoj crkvi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja. Još od početka 20. stoljeća, nezamisliv je Božić, Uskrs i bilo koji drugi veliki blagdan bez „Tomislavovih“ pjevača.

KUD „Tomislav“ danas je izrazito aktivan te sudjeluje na svim manifestacijama u gradu, u državi, ali i izvan nje. Članovi su podijeljeni u četiri skupine prema starosti, a svoje probe održavaju u prostorijama Kina „Mladost“ u Županji. Svake godine organiziraju svoj tradicionalni koncert pod nazivom „Županjci Županji.“, a sudjeluju i na „Šokačkom sijelu“ kojemu su pridonijeli s, danas svima omiljenoj, „Seljačkom zabavom.“ „Tomislav“ niže i brojne nagrade i priznanja, od kojih je jedna i prvo mjesto članice Mateje Čolić na „Reviji narodnih nošnji“ koja se održala u sklopu „Belišćanske zlatne jeseni“ 2020. godine. Pod vodstvom predsjednika Josipa Filipovića, KUD „Tomislav“ danas je omiljeno mjesto Županjaca za druženja i čuvanje svoje tradicije.

6.4. Kulturni centar „Igrišće“

Za vrijeme pandemije Covida-19, svi smo bili prisiljeni prilagoditi se novonastaloj situaciji. Dolazilo je do brojnih ograničenja i zabrana, zbog čega su KUD-ovi diljem Hrvatske svoj rad morali prilagoditi novim uvjetima života. Kako je pandemija napredovala, tako je broj ljudi koji su smjeli biti na istom mjestu, bio sve manji. Više nismo smjeli imati ni blizak kontakt pa su plesači u KUD-ovima bili pred velikim izazovom. Broj proba se također smanjivao, kao i manifestacija koje su imale dozvolu da se održe, a rjeđe se i nastupalo na onima koje su ostale. Uglavnom se slao manji broj članova koji bi predstavljali svoje KUD-ove, a rijetko su bili dopušteni posjetitelji. Iako je to vrijeme bilo izrazito teško i sve se više udruga raspuštalo, u Županji je izniknula jedna nova. U rujnu 2021. godine, na inicijativu folklorista Ivana Zlatunića, osnovan je „Kulturni centar Igrišće“. Već pri samom početku, upisan je velik broj članova, od kojih su mnogi prisutni i danas. Iako je prošla tek godina od njihova postojanja, udruga je sveprisutna u kulturnom životu Županje. Uz KUD „Tomislav“, članovi „Igrišća“ nastupaju na svim manifestacijama u svojem gradu, ali i u obližnjim mjestima. Na Adventu u Županji, i mali i veliki po prvi puta su pokazali svoje folklorno umijeće. U prosincu su održali i svoj prvi koncert

na kojem su im podršku pružili brojni Županji. Osim pjesme, plesa i sviranja, KC „Igrišće“ organizira i seminare na kojima i mladi i stari mogu vidjeti i naučiti šiti dijelove narodne nošnje onako kako su to žene radile u prošlosti.

7. Manifestacije

7.1. „Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti“

Još od davnina, ljudi su se morali snalaziti da bi prehranili svoje obitelji, što ih je potaknulo da istraže mogućnosti koje im zemlja daje. Slavonija oduvijek bila poznata po svojem plodnom tlu u kojem se rađaju zlatna polja pšenice i drugih usjeva. U početku, dok još nije bilo nikakvih strojeva, ta su se polja obrađivala ručno: od sjetve do žetve. Smatralo se da su ruke muškaraca spretnije pa su oni i radili te poslove, a žene su im donosile hranu i piće na njive da bi izdržali na vrućem ljetnom danu. Izuzetak su bile udovice, koje nisu imale muževe da se brinu o njivama, te žene nisu imale izbora nego pomoći svojim partnerima. Dakako, uspješna žetva nije ovisila samo o tome je li njivu posijao muškarac ili žena, već o nizu prilika: o vremenskim uvjetima, bolestima usjeva, o vremenu sjetve... S obzirom da je poljoprivreda bila jedan od najvažnijih načina za održavanje obitelji, očevi su i svoje sinove uključivali u poljoprivredne poslove, stoga ne čudi da ih imamo i danas. No, kako su se vremena mijenjala, tako su se mijenjali i načini obrade zemlje. Od ručnog obavljanja svega, došli smo do vremena kada većinu, ako ne i sve poslove obavljaju strojevi. U današnjem je vremenu nezamislivo napraviti nešto svojim rukama. Pojavljuju sve suvremeniji strojevi kojima je cilj što više olakšati poslove. Početak ljeta, oduvijek je označavao i početak poslova žetve i vršidbe. No, cilj nije bio samo rad, već i druženje. Pa čak i sada, kada se gotovo sve radi iz pomoć kombajna, traktora i kamiona, žetva nije ni malo lagana. Možete samo zamisliti kako je bilo raditi sve rukama. Zbog toga su se udruživali očevi i sinovi kojima su pomagali i rođaci i komšije ⁴, a te su usluge, naravno, bile uzvraćene. Za vrijeme posla, pravile su se i pauze da bi se malo odmorilo i objedovalo ono što je žena donijela na njivu, zato je druženje bilo neizbježno. Da se ne bi zaboravili običaji, u Županji se održava manifestacija pod nazivom „Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlost.“ Već

⁴ Komšija (turcizam) - susjed

dugi niz godina, organizira ju Turistička zajednica grada Županje, a zauzima mjesto prve subote u mjesecu srpnju na Papuškinom stanu. U manifestaciju su uključeni i članovi KUD-ova, ne samo iz Županje, već i okolnih sela, a ponekad i iz susjedne Bosne i Hercegovine te članovi konjogojskih udruga iz Županje i okolice koji su obučeni u tradicionalnu odjeću koja u prošlosti nosila tijekom obavljanja ovakvih poslova. Događaj započinje žetvenim sajmom, nakon kojeg slijedi pravi slavonski doručak na slamnatim stolovima. Posjetitelji mogu uživati u tradicionalnim slavonskim poslasticama, poput kobasice i kulena te pogledu na najveće ljepote slavonske – žitna polja. Osim toga, svojim se rukama mogu uključiti u sam proces žetve da bi vidjeli kako su to radili njihovi preci i kako je to izgledalo prije pojave modernih strojeva. Žito se skuplja srpovima, potom vezuje u snopove da bi se moglo složiti na zaprežna kola i odvesti na vršidbu. Osim rada, mogu se okušati i u raznim igrama, poput gađanja tikvica ili bacanja potkova, u žetvenom kolu, a mogu i degustirati tradicionalno slavonsko piće – rakiju i tradicionalni guščji paprikaš te zaigrati u žetvenom slavonskom kolu. Rad se privodi kraju druženjem uz zvuke tamburica, pjesmu i ples. Cilj ovog događaja i jest druženje u kojemu će djeca, ali i odrasli, naučiti ponešto o prošlosti i tradiciji kraja iz kojeg dolaze.

7.2. Glazbeni festival „Šokačke pisme“

Županja je oduvijek bilo mjesto koje je njegovalo tradiciju šokačke glazbe. Upravo se iz tog razloga u njoj posljednjih 17 godina održava glazbeni festival „Šokačke pisme“ koji se razvio iz manifestacije „Šokačko sijelo.“ Od svojih početaka se održavao u zimsko vrijeme, no nakon pojave pandemije Covida-19, vrijeme održavanja se promijenilo. Festival se održava u ljetno vrijeme, uglavnom uoči dana grada (29.8. – dan grada Županje), no ponekad i ranije, u parku Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera. Začetnici Festivala bili su Krešimir Bogutovac – Stipa i Ilija Nikolić – Pranjkov. Na festivalu sudjeluju brojni izvođači koji stvaraju upravo šokačku glazbu, poput Šime Jovanovca i tamburaških sastava. Osim pjevanja i druženja, dodjeljuju se i nagrade za najbolje pjesme i izvođače s prethodnog festivala. Ovaj festival, samo je jedna od manifestacija koje pokazuju ljubav Županjaca prema šokačkim običajima i tradicijama.

7.3. Kod konjarskih vatri

Cilj svakog slavonskog događaja jest druženje naroda onako kako su se i naši stari družili. Ništa drugačija nije ni manifestacija Kod konjarskih vatri koja se održava u Županji sredinom mjeseca lipnja, a odražava još jedan starinski običaj. U prošlosti je gotovo svaka slavonska kuća imala konja, stoga i ne čudi što su upravo te životinje povezane s većinom običaja našeg kraja. Nekada, u kasno proljeće i cijelo ljeto, okupljali su se konjanici iz Županje, ali i okolnih mjesta, i odlazili na „konačenje“, tj. obilazili pašnjake, bilo čisto zbog želje da „malo izađu na zrak“, druženja ili prikupljanja hrane za zimu. Uglavnom su odlazili u skupinama po pet-šest jahača, a dijelili su se prema starosti, većinom iz razloga što u ono vrijeme, mladi nisu smjeli pričati svašta niti čuti svašta što bi stari govorili. Dakako, nije se samo jahalo i obilazilo pašnjake, već bi se na nekima zaustavili da odmore ili jednostavno uživaju u prirodi. Kad bi tako zastali na nekom mjestu, muškarci bi, uz pjesmu, zapalili vatru na kojoj bi pekli slaninu ili kobasicu te mlade kukuruze uz koje bi ispijali domaću rakiju, a njihovi bi konji pored pasli travu. Vatra je, osim za pripremu hrane, služila i kao obrana od komaraca, a ponekad i od vukova. Tako bi konjari, kako su ih stari zvali, na pašnjaku proveli cijelu noć, a međusobno su se izmjenjivali da bi mogli stražariti da ih nitko ne napadne iz zasjede te da im konji ne pobjegnu. Ujutro bi odlazili svojim kućama i obavljali svoje svakodnevne poslove, a uvečer bi se ponovno okupili i išli na konačenje. Zahvaljujući Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera u Županji, Konjogojskoj udruzi „Stari Graničar“ i Vojno-povijesnoj postrojbi „Serežani“, ovaj običaj neće biti zaboravljen. U kasno proljeće, okupljaju se mladi konjanici koji svim posjetiteljima pokazuju kako su se nekad ljudi družili, dok nije bilo mobitela i interneta. Osim konjarskih vatri, na kojima se, kao i u prošlosti, peku slanina, kobasica i mladi kukuruz, pale se i vatre mašale, koje treba razlikovati od konjarskih. Mašale su palili graničari da bi upozorili na opasnost od Turaka kada bi ih opazili na bosanskoj strani ili u pripremi čamaca za prijelaz preko Save. Te su vatre uvijek bile popraćene pucnjavom i crkvenom zvonjavom. Uz prikaz dijela života naših predaka, posjetitelji mogu vidjeti i smotru povijesnih postrojbi Hrvatske te uz zvuke tamburica prošetati etno sajmom.

Priču koja najvjernije govori ovom običaju pod nazivom „Kod konjarskih vatri“, napisao je Ilija Lešić – Bartolov koji je ujedno i jedan od utemeljitelja Zavičajnog muzeja u Županji, a u

kolovozu 2021. godine, u dvorištu Muzeja, premijerno je prikazan i istoimeni dokumentarno-igrani film.

Slika 9: Manifestacija „Kod konjarskih vatri“

7.4. Pokladno jahanje

Pokladno jahanje još je jedan od običaja kojemu je cilj druženje i okupljanje naroda. U prošlosti su se muškarci, obučeni u tradicionalnu zimsku odjeću, okupljali te na svojim lijepo ukrašenim konjima obilazili svoje, ali i obližnja mjesta. Uglavnom su obilazili istaknutije kuće u mjestu, one koje su bile spremne ugostiti ih. U pokladnom jahanju, sudjelovale su i djevojke koje su također nosile svoje narodne nošnje, a mjesta su obilazile pješke. Osim tradicionalne odjeće, neki su muškarci odijevali i kostime Turaka, a cilj im je bio pronaći djevojke te ih preplašiti, nakon čega bi se one skrivale u dvorištima. Pretpostavlja se da ovaj dio običaja potječe iz vremena Vojne krajine kada su Turci provaljivali u Ugarsku Monarhiju preko granice na Savi te da zbog toga jahači nose kostime Turaka te zastrašuju djevojke.

U Gradištu se svakog siječnja ili veljače jahači okupljaju ispred škole, odakle kreću u svoj obilazak sela. Obilazak je popraćen pjesmom i rakijom, a posjećuju se domovi članova konjogojske udruge Vranac koji su za time izrazili želju. Osim konjanika, kod domaćina se mogu skupiti i gosti koji ih žele vidjeti, a imaju i priliku slikati se s njima i njihovim ukrašenim konjima. Po završetku dana, jahači odlaze svojim domovima da bi očistili svoje konje, a nakon toga odlaze na zajedničku večeru.

Za razliku od Gradišta, Županjsko pokladno jahanje ima i svoj program – pokladnu povorku koja predstavlja svojevrsnu najavu „Šokačkog sijela“.

Povorku organizira Konjogojska udruga „Stari Graničar“ iz Županje, a ona kreće s unaprijed dogovorenog mjesta. Sudjeluju samo jahači, koji, uz pratnju tamburaša, prolaze kroz ulice grada te se zaustavljaju kod kuća onih s kojima je to također unaprijed dogovoreno. Domaćin svoje goste poslužuje tradicionalnim šokačkim jelom – kobasicom, kulenom, lepinjicama, krofnama i sl., te domaćom rakijom ili višnjevcem. Nakon kratkog zaustavljanja, jahači odlaze uz pjesmu „Domaćine na svemu ti hvala, što nam tvoja desna ruka dala.“ Kada se obiđe i posljednja kuća, konjanici odlaze svojim domovima da bi istimarili konje, nakon čega, kao i u Gradištu, odlaze na zajedničku večeru i slavlje.

Ovaj je običaj bio zabranjen u vremenu nakon Drugog svjetskog rata, a danas je nezamisliv početak Šokačkog sijela bez Pokladne povorke.

Slika 10: Pokladno jahanje u Županji

7.5. Šokačko sijelo

Šokačko sijelo najznačajnija je manifestacija u Županji za koju pripreme traju cijelu godinu. Održava se svake godine u veljači te obuhvaća razne običaje kojima se nastoji oživjeti tradicija. No treba krenuti ispočetka – kako je Sijelo uopće nastalo? Riječ sijelo i danas se koristi u svakodnevnom govoru, a označava večernje druženje, u prošlosti se ono odvijalo na selu nakon

obavljanja nekog posla. Muškarci su se skupljali sa svojim ženama da bi se podružili sa svojim prijateljima, ali i odmorili te objedovali ono što su im žene pripremile.

I županjsko Šokačko sijelo nastalo je iz želje za druženjem i njegovanjem tradicije, o čemu nam govori i tekst u monografiji tajnika tadašnjeg RKUD-a „Kristal“. Davne 1967. godine, Josip Šimunović, u Županji poznatiji kao Čika Joža, i njegov kolega prof, Ivan Baotić, posjetili su, kao predstavnici općine Županja, „Prvo šokačko pokladno sijelo“ u Zagrebu koje je organizirao tamošnji KUD „Šokadija“. Cilj njihova posjeta bio je razvijanje suradnje te pomoć novoosnovanom „Društvu Slavonaca u Zagrebu.“ Kako to i biva na šokačkim manifestacijama, sve je bilo u duhu šokačke tradicije: od folklora do gastronomske ponude. Pri povratku, pun dojmova, Čika Joža je zaključio da nema smisla da se odlazi iz srca Šokadije da bi se ona doživjela. Stoga je svoju ideju, da se nešto takvo održi i u Županji, prenio Upravnom odboru svojeg RKUD-a i istaknutim djelatnicima u kulturi tadašnjeg vremena. Tako je započeo proces organizacije prvog Šokačkog sijela u Županji. RKUD „Kristal“ prosljedio je pismo Narodnom sveučilištu u Županji, Prosvjetnom vijeću Županja te KUD-ovima obližnjih mjesta, u kojemu su objašnjeni razlozi njegova pisanja i zatražena pomoć kako bi se događaj mogao i realizirati. Na sastanku 15. veljače 1967., prijedlog o održavanju nove manifestacije pod nazivom „Šokačko sijelo“ je prihvaćen, a kao datum početka odabran je 24. veljače iduće godine. Nakon godinu dana, započelo je prvo Sijelo u Županji. Iz teksta monografije Čika Jože, saznajemo da je ono trajalo samo jedan te da ga je posjetilo više od 500 ljudi, a mnogi su ostali i izvan prostorija dvorane kina „Kristal“ u kojoj se i održavalo.

Uspjeh prvog Sijela, potaknuo je organizatore da trajanje ove manifestacije mora produžiti i obogatiti programima, a 1975. trajalo je čak 22 dana s 18 raznih događaja. Već samo nakon nekoliko godina, manifestacija je postala prepoznatljiva u mnogim krajevima zemlje, ne samo u našem. Tome je dakako pridonijela i činjenica da se termin održavanja Sijela poklapao s terminima poklada koje su se održavale u cijeloj Hrvatskoj. Prema drevnim vjerovanjima, svrha poklada je bila da se zaborave nevolje iz protekle godine i da se različitim magijskim procesima utječe na novu. U pokladama su se održavala dva običaja, od kojih je jedan opisan u prethodnom poglavlju – Pokladno jahanje, a drugi je onaj u kojemu su sudjelovale samo žene, no sam običaj nema neki naziv. Djevojke se prerušavaju u bule, što su u prošlosti radile zbog straha od Turaka. Tako odjevene, obilazile su selo, a s njima su išle i udane žene čiji se običaj zove „vuk“. Oblačile

su specifičnu zimsku odjeću koja se nosila i u okolnim mjestima te su u njoj i nastupale na Sijelu. Jedna od snaša ⁵ nosila je barjak te je ona „zavrtala“, tj započinjala šokačko kolo. Tako su djevojke i snaše, uz pjesmu i tzv. „Šetano kolo“, obilazile dvorišta domaćina koji su ih počastili kolačima ili drugim slavonskim delicijama. Osim Županjaca, u Pokladnoj povorci sudjelovali su i članovi KUD-ova iz svih krajeva naše domovine, pa čak i iz Bosne i Hercegovine. Glavna ideja povorke bila je da sudionici predstave pokladnu odjeću i običaje svojeg kraja, no kako je vrijeme prolazilo, sve su se više napuštali starinski načini maskiranja, pa tako danas možemo vidjeti većinom moderne kostime. U prvoj je Povorci sudjelovalo svega nekoliko skupina, dok ih ona danas broji 30-ak s više od 1000 sudionika i još barem toliko gledatelja. Jedine godine kada ovaj događaj nije organiziran, bile su one za vrijeme Domovinskog rata, zbog sigurnosti svih građana. U prvim godinama Sijela, službenog otvorenja nije ni bilo, no postojao je program koji se najčešće odvijao u dvorani i Restoranu „Kristal“ te u kinu „Mladost“. Tek 1994. godine, počinje priredba pod nazivom „Otvorenje Šokačkog sijela“, a da bi ovaj kraj dobio moralnu potporu, zbog teškog stanja uzrokovanog Domovinskim ratom, ono je bilo i snimljeno, a nosilo je naziv „*Nek tambura svira.*“ Nakon toga, otvorenju Sijela pridavao se velik značaj pa su se za tu potrebu pisali posebni tekstovi, a voditelji su se posebno pripremali. Svaka je godina za sobom donosila i nove događaje u Šokačko sijelo pa tako je tako već u drugu godinu uvršten *Izbor za najljepšu Šokicu* (danas „Šokački cvit“). Djevojke se oblače u tradicionalnu narodnu nošnju te ju prezentiraju kratkim govorom, a potom žiri odabire onu koja se najbolje prezentirala i najljepše obukla. Kasnije je dodana i *Večer Frole traktoriste (Frolina večer)* koju je organizirao akademski slikar i pučki pisac Ivan Herman koji je i osmislio logotip Sijela koji se, uz manje promjene, koristi i danas. Frolina večer bila je puna humorističnih priča, obuhvaćala je i dramsku predstavu i likovnu izložbu, *Froline kvizove* i glazbene izvedbe u kojima su sudjelovali i glazbenici poput Kiće Slabinca i drugih. Organizirale su se i *Folklorne večeri* na kojima su KUD-ovi imali priliku predstaviti svoj rad, narodnu nošnju svojeg mjesta te plesove karakteristične za svoj kraj. Tako su često znali biti izvođeni gotovo zaboravljeni plesovi koji su oživljeni kao dio Šokačkog sijela. No, kao i kod poklada, vrijeme mijenja oblike tradicije. Stoga, u ovoj večeri možemo vidjeti sve manje izvorno tradicijskih oblika pjevanja, plesanja i odijevanja. To se, naravno, ne odnosi na sve sudionike. U cilju Šokačkog sijela jest da se predstavljaju izvorni tradicionalni oblici te da se oni razdvoje od novih.

⁵ Snaša – šokački naziv za udanu ženu

U sklopu manifestacije održavaju se brojne izložbe. Iako nema dokaza o održavanju izložbe na prvom Sijelu, one su danas, kao i ostali događaji, važan dio jedne cjeline. Prva izložba organizirana je na trećem Šokačkom sijelu, a organizator je bio Krug likovnih stvaralaca i drugih kulturnih djelatnika Županje. Svoja su djela predstavili slikari amateri s područja Županje, Šapca i Brčkog. Svakom idućom izložbom, cilj je bio na što vjerniji način predstaviti izvornu tradiciju našega kraja. Velik doprinos je donio i Zavičajni muzej Stjepan Gruber iz Županje koji u svojoj arhivi čuva najstarije dokaze o tradiciji i kulturi grada i okolice, a suradnja je održana do danas. Osim Muzeja, valja spomenuti i Županjce koji, kako prije, tako i danas, organizatorima ustupljaju materijale da bi te izložbe bile što bolje pripremljene. U njima možemo vidjeti brojne slike autora s našeg područja, ali i razne dijelove narodne nošnje, starih alata te drugih značajnih alata.

Osim odraslih Šokaca i Šokica, u Šokačkom sijelu sudjeluju i oni najmlađi te učenici osnovnih škola koji okupljeni u *Malom šokačkom literarnom sijelu i u i Malom šokačkom sijelu* (u prošlosti *Pionirsko literarno sijelo*). Svakom je narodu važno prenošenje tradiciji, pa tako i Hrvatima. Djeci se od malih nogu pričaju priče da bi upoznali tradiciji svojih starih. Stoga, Šokačko sijelo im nudi niz mogućnosti koje će doprinijeti njihovom interesu za običaje. Osim spoznaje načina života naših predaka, Sijelo daje mogućnost i da se djeca u njemu istaknu. Učenici županijskih škola desetljećima pišu poetske i prozne tekstove kroz koje izražavaju svoje osjećaja, ali i svu ljepotu koju vide oko sebe. Njihovi radovi čitaju se u eteru Radiopostaje Županja da bi ih svi građani mogli čuti. Naravno, za one najbolje, spremaju se i prikladne nagrade za njihov uloženi trud. Osim pisanih djela, možemo vidjeti i likovne uratke učenika koji svatko na svoj način prikazuje detalje iz prirode, situacije iz svakodnevice te svoju ljubav prema tradiciji. U program Sijela uključeni su i mali tamburaši i manji uzrasti iz KUD-ova s kojima se na poseban način radi kako nikad ne bi zaboravili obilježja svoje kulture. Njihovom ostanku pri običajima pridonosi i velik interes publike koja s užitkom prati budućnost naše tradicije te prati njihove aktivnosti s jednakim žarom kao i aktivnosti odraslih KUD-ovaca.

Turistička zajednica grada Županje, posljednjih desetak godina organizira i tradicionalni sajam pod nazivom „Sajam zlatne niti“ na kojem posjetitelji mogu kupiti suvenire da bi se uvijek prisjećali svojeg posjeta Šokačkom sijelu.

7.5.1. Šokački cvit

Druge godine održavanja Šokačkog sijela, započeo je Izbor za najljepšu i najoriginalniju mušku i žensku narodnu nošnji te za najljepšu Šokicu na Sijelu. Izbor je davao priliku djevojkama i mladićima da se istaknu na jednoj novoj, a kasnije i prepoznatljivoj Županjskoj manifestaciji koju od davnina posjećuju istaknute osobe iz Hrvatske poput Kolinde Grabar-Kitarović, bivše predsjednice Republike Hrvatske. Kako je Sijelo dobivalo na popularnosti, tako je rastao značaj i Izbor za najljepšu Šokicu sijela pa natjecateljice više nisu dolazile samo iz okolnih mjesta, već i iz udaljenijih dijelova zemlje. Mladići i djevojke nosili su tradicionalne narodne nošnje koje su znale biti stare i preko 100 godina. Svaka je narodna nošnja bila drugačija od druge te su sve bile jedinstvene, a cilj je upravo i prikazati posebnosti narodne nošnje u Hrvatskoj. No smisao Izbor nije bio samo ocijeniti narodnu nošnju, već cjelinu u koju je uklopljena odjeća, umijeće njezina nošenja, način na koji je počeshljana kosa te u koncu i ponašanje i držanje djevojaka. Iznimno važan bio je i izbor ukrasa na glavi, ali i nakita, čarapa i obuće. Do 1995. godine pobjednice su nosile titulu najljepše Šokice Sijela, a od spomenute godine, naziv titule se promijenio u „Šokački cvit“, koji se koristi i danas. Na pozornici Šokačkog sijela, prošetalo je preko tisuću natjecateljica pred publikom koja je uživala u ljepotama slavonske nošnje. Najviše se Izbor održalo u Restoranu „Kristal“ na Šećerani, odakle je i došla ideja za ovu manifestaciju, a kasnije je prebačen u Hotel Jelen u središtu grada Županje, a potom u Kino „Mladost“ u kojemu se održava i danas.

Slika 11: Izbor za „Šokački cvit“

7.6. Zabave

Slavonci su oduvijek poznati kao ljudi kojima ne nedostaje zabavnih druženja uz pjesmu i rakiju. Tako se i u sklopu Šokačkog sijela održavaju dvije: Turistička i Seljačka zabava.

7.6.1. Turistička zabava

Prva Turistička zabava održana je u veljači 1981. godine u Restoranu “Kristal”, a organiziralo ju je Turističko društvo u Županji. Bila je to prava šokačka zabava: proctor ukrašen šokački, raznovrsna ponuda šokačke hrane i, naravno, domaće rakije bez koje ni jedno okupljanje nije moglo proći. U vremenu od 1989. do 1999., zabava se nije održavala zbog prestanka djelovanja Turističkog društva. 1999. osnovana je Turistička zajednica grada Županje koja potom nastavlja s održavanjem zabave. S obzirom da je Šokačko sijelo bilo ispunjeno događajima, bilo je teško uvrstiti neki koji je povezan sa Šokadijom, a nije već održan. Stoga su se prilikom ove zabave predstavljali mladi barmeni Obrtničko-industrijske, Udruga kuhara Vukovarsko-srijemske županije zajedno s mladim kuharima spomenute županijske škole. Obrtničko-industrijska škola, sa svojim je učenicama organizirala i modne revije zajedno s krojačko-veziljskim obrtima da bi pokazala talent svojih đaka. Svi su događaji bili popraćeni pjesmom i plesom.

7.6.2. Seljačka zabava

Još i prije održavanja Šokačkog sijela, KUD “Tomislav” Županja organizirao je pokladnu zabavu nakon Pokladne povorke s kojom su skupljali novac za iduću Zabavu. Godine 1973., Upravni odbor Šokačkog sijela, prihvatio je prijedlog da KUD “Tomislav” organizira *Seljačku zabavu* kao završni događaje Sijela te tako postane jedan od organizatora manifestacije. S obzirom da je interes naroda za Zabavu rastao iz godine u godinu, mijenjala se se i mjesta održavanja – od Restorana Kristal do dvoranu OŠ Ivan Kozarac u Županji u kojoj se ona odvija i danas. Gosti mogu doći od bilo kuda, a predlaže im se da se obuku u narodnu nošnju svojeg kraja, kako tradicije na završetku jedne velike manifestacije ne bi nedostajalo. Kako i sam naziv

kaže, cilj je bio zabava onako kako su to radili i naši stari. Osim u tradicionalnoj hrani i piću, gosti se mogu okušati i u brojnim igrama i nadmetanjima koja se organiziraju. Pobjednici, naravno, odnose vrijedne nagrade. Zajedničkom pjesmom i plesom do samog jutra, završava folklorna manifestacija „Šokačko sijelo.“

Organizacija jedne ovako velike manifestacije iznimno je teška u svakom smislu, a ponajviše u financijskom. Iz financijskih izvješća, saznaje se da je za organizaciju prvog Sijela bilo namijenjeno samo 5 000 dinara (1000 Hrvatskih dinara zamijenjeno je za 1 Hrvatsku kunu), no ne postoji podatak koliko je zapravo utrošeno. Kako su se iz godine u godinu dodavali događaji, tako je rastao i trošak organizacije. Za organizaciju posljednjeg, 55. Šokačkog sijela, predviđeno je bilo 520 000 kuna, što je vidljivo u proračunu Turističke zajednice grada Županje. Troškovi su zaista veliki, no da bi se „Šokačko sijelo“ održalo još dugi niz godina, dug i je popis sponzora manifestacije. Godine 1997., pokrovitelj Sijela bio je predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman, a 2002. Sabor Republike. Najveći doprinos dakako daju Županjci koji svojim radom uvelike potpomažu održavanju Sijela.

8. Gdje je folklor danas?

Folklor i slavonska glazba, sastavni su dio tradicijske kulture ovog kraja. Ono što je danas tradicija i sastavni dio običaja, bilo je sastavni dio života predaka ovog kraja – Šokaca. Svi su se poslovi obavljali ručno, družilo se, pjevalo i plesalo. Iz želje da se sačuvaju načini života i odijevanja starih, nastale su brojne udruge koje za cilj imaju zaštititi ih od zaborava. Krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća, nastala su prva kulturno umjetnička društva na području Županje i okolice. Ljudi su se u njima rado okupljali da bi se prisjećali starih pjesama i plesova i da bi oni zauvijek ostali dio kulturnog nasljeđa njihova rodnog kraja. Imali su velike brojeve članova koji su jedva čekali odlaziti na probe i nastupe na kojima će predstaviti rad svoje udruge. S vremenom su se one sve više razvijale i dodavale tradicijske oblike u svoj rad. No, vrijeme nije

donijelo samo razvoj na području folklorne tradicije. Došla je industrijalizacija koja je uvelike utjecala na sela i gradove. Sela su se počela razvijati u gradove, a gradovi u veće gradove. Dolazila je i modernizacija života koju je većina građana odmah prihvatila te je sve manje bilo „seljačkog života“. Sam način života se promijenio. Sve je to rezultiralo manjkom interesa za tradiciju, zbog čega su neki KUD-ovi morali zatvoriti svoja vrata. Promijenio se i način odijevanja. Više gotovo nitko ne nosi tradicijsku odjeću, osim ponekih baka. U modernom vremenu biramo i moderne odjevne predmete. Puno je lakše obući majicu i hlače, nego narodnu nošnju. Ona još jedino živi u KUD-ovima koji ju nose na nastupima i u raznim institucijama koje se bave njezinim očuvanjem, među kojima je i Zavičajni muze Stjepana Grubera u Županji koji u svojem stalnom postavu drži narodnu nošnju u njezinoj izvornoj veličini. Često možemo čuti rečenicu „Na mladima svijet ostaje“, no mlade danas ne zanimaju jednake stvari kao i prije 100 godina. Pojavili su se masovni mediji, mobiteli, računala i igrače konzole. Djeca će danas u većini slučajeva izabrati ostanak doma da bi sjedili u udobnoj ili češće u neudobnoj stolici i igrali igrice. Mali je broj onih koji će sjedenje ispred ekrana zamijeniti, ne samo odlaskom na probe, nego i odlaskom bilo gdje. Da bi se to promijenilo i da se tradicija ne bi zaboravila, organiziraju se brojni događaji kojima se nastoji potaknuti mlade da se uključe u folklorne udruge. Cilj je dakako, zainteresirati građane za njihovu prošlost i tradiciju, a isti će taj cilj ostati i u budućnosti.

9. Zaključak

Svaki kraj ima svoju prošlost, a da ona ne bi ostala u zaboravu, mora se neprestano istraživati i čuvati ono što se o njoj pronađe. Tako se mora i proučavati tradicija i običaji bez kojih ne bi bilo ni šokačke kulture. Život predaka dao je preduvjete za stvaranje nacionalnog identiteta Slavonaca na kojemu se i danas radi. Šokci su se oduvijek trudili čuvati i isticati svoje običaje bez kojih ne bi bilo ni njih. Iz tog su se razloga i osnovali brojni KUD-ovi u kojima se radi upravo na tome. Oni odlaze na razne nastupe gdje predstavljaju mjesta iz kojih dolaze. Iako su Županja i Gradište mala mjesta, njihove udruge koje se bave tradicijom, neizostavne su na svim smotrama folkloru u svojoj okolini, ali i izvan nje. Na njima predstavljaju svoj kraj i njegove običaje, što je iznimno važno za svaki narod, ne samo za Hrvate. U svojim posjedima, imaju i narodne nošnje, koje su se prije nosile na našim područjima. Oni su zapravo čuvari narodnih običaja. Sve dok postoje oni i druge institucije koje imaju isti cilj, postojat će i tradicija i kultura. Iako je tehnologija u velikoj mjeri smanjila interes za narodnu kulturu, daje nam i razne mogućnosti za njezino očuvanje. U današnjem vremenu sve možemo pronaći, ali i postaviti na internet, pa tako i cijelu tradiciju. Postoji mnoštvo internetskih stranica i portala na kojima ostaju videozapisi raznih plesova i pjesama, gdje su svima nadohvat ruke. Uz kulturno-umjetnička društva, oni nam daju nadu da naša tradicija nikada neće izumrijeti.

10. Popis literature

10.1. Internetske poveznice

1. <http://www.hrvatskifolklor.net/>
2. <https://zupanja.hr/o-zupanji/povijest-grada/>
3. <https://qtour.org/ima-jedan-granicar-boja-mu-je-plava/tvornica-tanina-i-pojava-sporta-u-zupanji/>
4. <https://www.tz-zupanja.hr/dogadjanja/zetva-i-vrsidba-u-proslosti/>
5. <https://cmc.com.hr/odrzan-17-glazbeni-festival-sokacke-pisme-zupanja-2022/>
6. <https://www.vusz.hr/novosti-najave-i-sluzbene-obavijesti/u-zupanji-odrzan-16-glazbeni-festival-sokacke-pisme>
7. <https://qtour.org/kod-konjarskih-vatri/>
8. <https://muzej-zupanja.hr/index.php/dogadjanja/manifestacije>
9. <https://www.tz-zupanja.hr/dogadjanja/sokacko-sijelo/>
10. <https://www.tz-zupanja.hr/wp-content/uploads/2022/01/Financijski-plan-TZ-Grada-%C5%BDupanje-za-2022.-godinu.pdf>
11. <https://baza-becaraca.hkcp.hr/category/svi/>
12. <https://vedriduh.com/parodije/parodija.php?parodija=1078-zavicajni-becarci>
13. <http://www.jovanovac.com/>
14. <https://hrcak.srce.hr/file/350914>

10.2. Knjige i drugi radovi

1. Virc Z., Šarčević M. i Filipović I. (1997.), Županjska Posavina, Vinkovci, Slavenska naklada „Privlačica“
2. Ferić, M. (2011.), Hrvatski tamburaški brevijar, Zagreb, Udruga za promicanje hrvatske kulture i baštine Šokadija Zagreb
3. Oršolić, S. (2012.), 120 godina sviranja tambure u Županji, Županja, Gradska knjižnica Županja

4. Tkalac, K. (1973.), Županjski zbornik, Županja, Zavičajni muzej Županja
5. Juzbašić J., Zlatunić I., Bušić J. (2009.), Tradicijsko ruho županjskih graničarskih obitelji, Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji
6. Čajkušić, B. (2010.), Naših 70 godina – KUU „Kristal-Sladorana“ Županja, Cerna, Certis d.o.o
7. Kolik, I. (2023), KUD „Seljačka sloga“ Gradište – knjiga u nastanku
8. Lončarević, M. (2009.), 400 Šokačkih sijela u Županji, Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji
9. Juzbašić, J. (2004), Vodič kroz stalni postav s katalogom, Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji
10. Lorković, R. (2012.), Melita Lorković Pozajjici, Lorkovići, Melita i ja, Zagreb, Jakša Zlatar
11. Rihtman-Auguštin, D. (1979.), Istraživanje folkloru i kulturna praksa, izvorni znanstveni članak, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
12. Matijaško, N. (1992.), Žetva i vršidba, U: Prvčić, V., Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, str. 225-232

10.3. Intervjui

1. Nikola Dubravac, jedan od članova Prve pjevačke konjice „Sindir“
2. Luka Katić, član KUD-a Tomislav

10.4. Izvori slika:

1. Slika 1: Google karte
2. Slika 2:<https://zupanjac.net/>
3. Slika 3: KUD „Seljačka Sloga“ Gradište
4. Slika 4: KUD „Seljačka sloga“ Gradište
5. Slika 5:<https://zupanjac.net/>
6. Slika 6:<https://zupanjac.net/>
7. Slika 7: KUD „Seljačka sloga“ Gradište
8. Slika 8: KUU „Kristal-Sladorana
9. Slika 9:<https://zupanjac.net/>

10. Slika 10:<https://zupanjac.net/>

11. Slika 11:<https://zupanjac.net/>